

УДК 376.36: 371.315.7

Качуровська О. Б.

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ У НАВЧАННІ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ

У статті розглядається проблема використання інформаційних технологій для дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Здійснено аналіз досвіду використання спеціального програмного забезпечення в країнах близького та далекого зарубіжжя з точки зору психолого-педагогічних особливостей його використання. Визначені основні пріоритетні напрямки використання інформаційних технологій для навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Проаналізовано особливості реалізації інформаційно-комунікаційних технологій для дітей з порушеннями розвитку. Детально розглянуто метод відеомодельювання та його види, як ефективний засіб розвитку комунікативних, соціальних, пізнавальних та ігрових навичок. Зазначено, що сучасні технічні пристрої, дозволяють проектувати принципово нові педагогічні технології, що сприяють активізації та ефективному функціонуванню компенсаторних механізмів, формуванню та розвитку мовленнєвої діяльності.

***Ключові слова:** інформаційні технології, технічні засоби навчання, комунікативні навички, спеціальне програмне забезпечення, корекційна освіта, відеомодельювання, психофізичні порушення, комп'ютерні технології.*

На сьогодні, сучасні технічні засоби навчання для дітей з складними комплексними порушеннями психофізичного розвитку є засобом, який дозволяє забезпечити взаємодію і спілкування з оточуючим світом. Аналіз вивчення спеціальної літератури щодо навчання дітей з порушеннями розвитку дає підстави стверджувати, що роль інформаційно-комунікаційних технологій в розвитку спеціальної освіти сягає за межі традиційної ролі нового засобу навчання і корекції, оскільки дозволяє зробити суттєвий внесок у розв'язання актуальних проблем сучасної корекційної педагогіки.

Реалізація мети використання інформаційно-комунікаційних технологій для осіб із порушеннями психофізичного розвитку здійснюється за наступними напрямками:

– **компенсаторний:** застосування інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє відшкодувати (компенсувати) порушення функцій організму і оптимізувати процес отримання знань;

– **дидактичний:** сприяє оптимізації навчально-виховного процесу, стимулює появу нових технологій навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку;

– **комунікативний:** полегшує процес комунікації, дозволяє реалізувати свої здібності, сприяє розширенню соціальних зв'язків;

– **розвивальний:** стимулює мотиваційну діяльність дитини до самостійного пізнання навколишнього світу; сприяє розвитку всіх психічних процесів в ігровій діяльності.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій на заняттях сприяє реалізації наступних завдань:

- забезпечення учнів за допомогою комп'ютерної програми системою знань, умінь та навичок з певного навчального предмета;
- подолання недоліків пізнавальної діяльності та особистісних якостей дітей з порушеннями психофізичного розвитку;
- подальший розвиток психічних процесів;
- формування позитивних рис особистості;
- розвиток мотиваційної сфери та пізнавальних інтересів;
- розвиток зорово-моторних функцій у дитини.

Використання комп'ютерних технологій у навчально-виховному процесі надає педагогу низки переваг, зокрема:

- можливість вийти за межі традиційних методів навчання;
- додаткова мотивація навчальної діяльності, особливо у випадках, коли інші засоби не достатньо ефективні;
- принципово нові шляхи для формування, розвитку й удосконалення корегованих функцій;
- проектування нових змістових напрямків;
- розширення можливостей використання різних аналізаторних систем у процесі роботи;
- створення під час занять різноманітних ситуацій спілкування;
- привчання дитини самостійності у навчанні та самоконтролю;
- оволодіння дитиною основами комп'ютерної грамотності.

Застосування спеціально розроблених і адаптованих програм та ігор є засобом розвитку особистісної сфери дітей, мотиваційного компоненту навчання, вивчення психологічних та дидактичних можливостей учнів. Комп'ютерні технології у навчальному процесі являють собою не самоціль чи альтернативу традиційним методам, а засіб підвищення ефективності та корекційної спрямованості навчання дітей з психофізичними порушеннями.

Досвід використання інформаційно-комунікаційних технологій в країнах далекого і близького зарубіжжя (Ізраїль, США, Молдова, Грузія та ін.) для дітей з порушеннями психофізичного розвитку засвідчує ефективне формування соціальних та комунікативних навичок, розвиток пізнавальної активності та особистісних якостей.

Фахівцями центру "Woods Edge" (Каламазу, штат Мічиган, США) представлено використання комп'ютерних технологій у поєднанні з принципами Прикладного аналізу поведінки (АВА), а саме ресурс "Accelerations Educational Software" (<http://www.dttrainer.com>). Зазначена онлайн програма базується на ефективному та доступному програмному забезпеченні, що сприяє корекції порушень та формуванню функціональних навичок у дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Особлива ефективність використання програми вбачається при розробці програм раннього втручання, що сприяє сімейній підтримці і реалізації рекомендацій

фахівців (поведінкових аналітиків, психологів, логопедів та ін.), оскільки забезпечує їх взаємодію на усіх етапах розвитку дитини.

Програмне забезпечення "Accelerations Educational Software" розроблене з урахуванням найбільш ефективних методик і практик, а саме навчання методом дискретних проб, відеомоделювання та методу соціальних історій.

Зазначений ресурс дозволяє адаптувати завдання до особливостей навчальної діяльності та розробити індивідуальну програму розвитку з урахуванням рівня функціонування та віку дитини з психофізичними порушеннями.

Завдання поділяються за розділами і охоплюють навчальні навички дитини: формування зорової і слухової уваги, класифікації об'єктів, основи математичних уявлень, елементи звукового аналізу, формування елементарних мовленнєвих навичок, вивчення кольорів, форм, визначення часу, вживання слів-синонімів тощо. Елементи програмного забезпечення, що ґрунтуються на використанні відеомоделювання містять сотні відеозаписів, за допомогою яких дитина може легше засвоїти навички із самообслуговування, комунікації та соціальної компетенції, ефективного розподілу вільного часу, шляхом використання візуальних розкладів тощо.

Навчально-програмний комплекс "Autism Unlocked" ("Аутизм відкритий") спрямований на формування первинних навичок необхідних для підтримання розмови (елементарні діалогічні навички), а саме привітатися із співбесідником або назвати своє ім'я, у відповідь на запитання "Як тебе звуть?". Зазначена програма передбачає 24 рівні складності, що дає можливість фахівцям підібрати завдання відповідно до сформованості комунікативних та мовленнєвих навичок у дитини.

Фахівці центру "Summit Pointe" (Бетл-Крик, штат Мічиган, США) пропонують використання відеомоделювання під час індивідуальної та групової роботи з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку [8, с. 169]. В межах існуючої в центрі "Summit Pointe" програми раннього інтенсивного втручання спеціалісти використовують відеомоделювання як додатковий засіб, що сприяє формуванню необхідних навичок та форм поведінки, шляхом переглядання відеороликів із демонстрацією цільових функціональних навичок та наступним відтворенням дитиною в реальному житті. Перевагами застосування відеомоделювання в поєднанні з традиційними засобами навчання в корекційній роботі з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку є можливість зменшення тривожності та навантаження через обмеження необхідності безпосередньої взаємодії з педагогом (порівняно із традиційними засобами навчання, в яких є постійна присутність педагога); забезпечення можливості зосередження уваги лише на опрацюванні зорової інформації; можливість багаторазового відтворення відео для засвоєння навички; забезпечення можливості використання відеомоделювання в різному середовищі.

Доцільно застосовувати різні види відеомодельювання, спираючись на дані про актуальний розвиток, вік та життєвий досвід дитини, а також мету навчального процесу. Зокрема, моделювання поведінки дорослих або близьких людей використовується, якщо у дитини відмічаються суттєві порушення взаємодії з однолітками, недостатньо сформована увага, імітаційні навички, а також присутні порушення в узагальненні та перенесенні отриманого досвіду. Найбільш ефективним є моделювання поведінки однолітків, оскільки саме такі зразки поведінки присутні в природному середовищі дитини, що сприяє уважності дитини до однолітків, встановленні з ними комунікативних та соціальних взаємовідносин, а також зменшує необхідність додаткових заходів із перенесення досвіду в реальне життя. З метою формування в дитини ігрових навичок, навичок самообслуговування, а також ініціативності у спілкуванні варто застосовувати моделювання поведінки від першої особи. Зазначений вид відеомодельювання передбачає демонстрацію дитині відеозразку, на якому особа присутня лише частково (наприклад, лише руки, що виконують дії), або зі спини, що дозволяє формувати у дитини уявлення про власну діяльність, внутрішні особистісні мотиви шляхом співставлення себе із продемонстрованим зразком.

Використання відеомодельювання можливе під час індивідуального та групових занять в залежності від рівня розвитку дитини і поставлених завдань. Дослідження доводять, що відеомодельювання може бути ефективним для розвитку комунікативних, соціальних, академічних, пізнавальних та ігрових навичок [7, с. 158]. Слід зазначити, що для навичок взаємодії і комунікації з однолітками обирається підгрупова форма занять. Використання методу відеомодельювання передбачає послідовне виконання етапів підготовки, застосування та оцінювання ефективності втручання і корекційного впливу, а саме:

1. *Визначення цільової моделі поведінки для навчання.* На першому етапі необхідно чітко визначити навичку чи її елемент, який повинна засвоїти дитина та детально її описати, що дозволить провести оцінювання рівня сформованості та ефективності обраного методу в подальшому.

2. *Планування відеозапису.* Перед здійсненням відеозйомки необхідно описати сценарій, а також здійснити аналіз завдань (тобто розкласти цільову навичку на складові елементи). Важливість цього етапу полягає в тому, що неправильно обрані завдання, відсутність послідовності у демонстрації, а також неможливість виділити елементи навички можуть вплинути на ефективність методу або призведуть до неправильного засвоєння цільової поведінки. Також необхідно враховувати індивідуальні особливості дитини і наявність у неї можливостей до повного засвоєння навички. Наприклад, навчаючи дитину звертатися з проханням до однолітків під час ігрової діяльності, необхідно враховувати комунікативно-мовленнєвий розвиток дитини та доступні для неї засоби спілкування.

4. *Створення відеозапису.* В залежності від поставленої мети та навички, яку необхідно сформувати, необхідно обрати вид відеомодельовання для навчання дитини. Наприклад, якщо дитина має певну навичку, але відчуває труднощі щодо її використання в різних ситуаціях, доцільним буде використання відео від першої особи. В разі необхідності проводиться монтаж відео та додаються відповідні коментарі, які можуть стосуватися ситуації вцілому, або кожного елементу навички чи цільової поведінки.

5. *Визначення умов для проведення навчання* передбачає визначення заняття, на якому буде відбуватися перегляд відео, вибір місця та підготовку додаткових матеріалів для подальшого відпрацювання навички. Варто враховувати можливості повторної демонстрації всього відео або його окремих елементів. Оскільки, метою використання відеомодельовання є навчити дитину користуватися навичкою самостійно, умови для відтворення цільової поведінки повинні бути природними або максимально наближені до них. Тобто, якщо ми навчаємо дитину приймати участь у грі з однолітками, варто організувати перегляд відео в ігровій кімнаті або на дитячому майданчику.

6. *Демонстрація відео.* Під час перегляду відео дитиною необхідно оцінити можливість самостійного перегляду або застосування додаткових підказок для утримання уваги. В разі необхідності, враховуючи індивідуальні особливості кожної дитини, відеозразок можна демонструвати повністю або поетапно.

7. *Оцінювання ефективності застосування методу та здійснення моніторингу.* Засвоєння навички оцінюється у відповідності до початкового рівня, з урахуванням частоти перегляду та виявлення самостійності в окремих елементах навички (відповідно до аналізу завдань).

Спостерігаючи за процесом формування навички та її самостійним застосуванням, необхідно враховувати тенденцію до змін, наявність прогресу або незмінний стан поведінки. У випадку позитивної динаміки, покращення окремих елементів навички або збільшення частоти самостійного застосування знань, інструкції щодо використання відеомодельовання продовжуються до тих пір, доки цільова поведінка не досягне максимуму, тобто буде відповідати означеним критеріям. В процесі використання зазначеного методу важливо поступово знижувати рівень допомоги, зменшувати підказки, а також частоту демонстрації відео.

Якщо за результатами оцінювання змін в поведінці після 3-5 разів перегляду дитина не демонструє засвоєння навички, необхідно провести аналіз відсутності змін за наступними факторами: забезпечення можливості перегляду відео в достатній кількості, ефективність додаткових підказок під час перегляду та в подальшому застосування

навички, забезпечення додаткового заохочення, в разі спроби самостійного відтворення цільової поведінки, відповідність відео індивідуальним особливостям дитини та рівню розвитку (наприклад, чи здатна дитина до імітації дій або наслідування мовлення).

8. *Поступове зменшення частоти демонстрації відео, видалення окремих елементів, які дитина здатна виконувати самостійно або зниження рівня допомоги.* З метою переходу до самостійного виконання завдання чи застосування навички, необхідно використовувати один із способів зменшення корекційно-розвивального впливу. Зокрема, можна використовувати відстрочений показ відео або неповний перегляд з поступовим зниженням об'єму перегляду. Також ефективним є видалення певних елементів або сцен чи зниження допомоги під час виконання окремих дій.

Варто зазначити, що для багатьох дітей перегляд відео є мотиваційним, тому відеомоделювання можливо застосовувати у вигляді додаткового заохочення або під час відпочинку від занять, що проводяться в традиційній формі. Дітям корисно переглядати відео упродовж тривалого періоду (декілька тижнів або місяців), оскільки це забезпечує додаткову мотивацію, створює ситуацію успішності, що зумовлює індивідуальний підхід до вибору форми та частоти перегляду, а також формування необхідних навичок.

Виконання традиційних корекційно-розвивальних завдань у поєднанні із використанням відеомоделювання та мультимедійних презентацій дозволяє оцінити успішність оволодіння комунікативною компетенцією, визначити рівень розвитку мотиваційної сфери, ініціативності, лексичного наповнення мовлення як компонентів комунікативної діяльності у тій формі, яка доступна дитині (у дітей із низьким рівнем сформованості мовленнєвої діяльності здатність до спілкування оцінюється за невербальними способами комунікації та появою нових форм вокалізації, що свідчать про ефективність втручання та доцільність його продовження).

Цілеспрямований системний психолого-педагогічний вплив, спрямований на корекцію порушень психофізичного розвитку у дітей з використанням комп'ютерної технології, дозволяє значно підвищити ефективність корекційно-освітнього процесу, що досягається в результаті системно-діяльнісного підходу до корекції порушень розвитку, полісенсорного впливу, інтерактивної форми навчання, а також створення умов розвитку позитивної мотивації.

Використана література

1. *Крючкова О.Г.* Использование информационных технологий в обучении людей со специальными образовательными потребностями. Обзор терминологии и типов программного обеспечения / О. Г. Крючкова // "Открытый урок". Учительский фестиваль педагогических идей: URL: <http://festival.1september.ru/articles/415766/>

2. *Машбиц Е. И.* Психолого-педагогические проблемы компьютеризации обучения: (Педагогическая наука – реформе школы) / Е. И. Машбиц. – Москва : Педагогика, 1988. – 192 с.
3. *Миронова С. П.* Реалізація корекційних цілей при використанні сучасних освітніх технологій у спеціальних школах. Нові технології навчання : наук.-метод. зб. / С. П. Миронова. – Київ : Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, 2008. – Вип. 53. – С. 70-73.
4. *Мороз Б. С., Овсяник В. П.* К вопросу о внедрении компьютерной технологи в специальное обучение детей с особыми образовательными потребностями / Б. С. Мороз, В. П. Овсяник // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі : науково-методичний збірник. – 2009. – С. 188-194.
5. *Обухова Л. С., Ткаченко С. Б.* Возможности использования компьютерных игр для развития перцептивных действий / Л. С. Обухова, С. Б. Ткаченко // Психологическая наука и образование. – 2008. – № 3. – С. 49-60.
6. *Шеремет М.К., Загурська Г.* Сучасні комп'ютерні технології в логопедичній роботі // Хрестоматія з логопедії : навчальний посібник / М. К. Шеремет, І. В. Мартиненко. – Київ : КНТ, 2006. – 360 с. – С. 159-166.
7. *Plavnick J. B., Ferreri S. J.* Establishing verbal repertoires in children with autism using function-based video modeling / J. B. Plavnick, S. J. Ferreri // Journal of Applied Behavior Analysis, 2011 Winter; 44(4): 747–766.
8. *Schepis M.* "Evaluation of VOCAs by Children and Adults with Severe Disabilities." Journal of Applied Behavior Analysis, 2007, Winter, 34 (2): 168-175.
9. *Sundberg M. L., Sundberg C. A.* (2011). Intraverbal behavior and verbal conditional discriminations in typically developing children and children with autism. The Analysis of Verbal Behavior, 27, 23-43.

References:

1. *Kryuchkova O. G.* Ispolzovanie informatsionnykh tekhnologiy v obuchenii lyudey so spetsialnymi obrazovatelnyimi potrebnostyami. Obzor terminologii i tipov programmnoho obespecheniya / O. G. Kryuchkova // "Otkrytyy urok". Uchitelskiy festival pedagogicheskikh idey: URL: <http://festival.1september.ru/articles/415766/>
2. *Mashbits Ye. I.* Psikhologo-pedagogicheskie problemy kompyuterizatsii obucheniya: (Pedagogicheskaya nauka – reforme shkoly) / Ye. I. Mashbits. – Moskva : Pedagogika, 1988. – 192 s.
3. *Myronova S. P.* Realizatsiia korektsiinykh tsilei pry vykorystanni suchasnykh osvitnikh tekhnolohii u spetsialnykh shkolakh. Novi tekhnolohii navchannia : nauk.-metod. zb. / S. P. Myronova. – Kyiv : Instytut innovatsiinykh tekhnolohii i zmistu osvity MON Ukrainy, 2008. – Vyp. 53. – S. 70-73.
4. *Moroz B. S., Ovsyanik V. P.* K voprosu o vnedrenii kompyuternoy tekhnologi v spetsialnoe obuchenie detey s osobymi obrazovatelnyimi potrebnostyami / B. S. Moroz, V. P. Ovsyanik // Didaktichni ta sotsialno-psikhologichni aspekti korektsiynoi roboti u spetsialniy shkoli : naukovometodichniy zbirnik. – 2009. – S. 188-194.
5. *Obukhova L. S., Tkachenko S. B.* Vozmozhnosti ispolzovaniya kompyuternykh igr dlya razvitiya pertseptivnykh deystviy / L. S. Obukhova, S. B. Tkachenko // Psikhologicheskaya nauka i obrazovanie. – 2008. – № 3. – S. 49-60.
6. *Sheremet M. K., Zahurska H.* Suchasni kompiuterni tekhnolohii v lohopedychnii roboti // Khrestomatiiia z lohopedii : navchalnyi posibnyk / M. K. Sheremet, I. V. Martynenko. – Kyiv : KNT, 2006. – 360 s. – S. 159-166.
7. *Plavnick J. B., Ferreri S. J.* Establishing verbal repertoires in children with autism using function-based video modeling / J. B. Plavnick, S. J. Ferreri // Journal of Applied Behavior Analysis, 2011 Winter; 44(4): 747–766.
8. *Schepis M.* "Evaluation of VOCAs by Children and Adults with Severe Disabilities." Journal of Applied Behavior Analysis, 2007, Winter, 34 (2): 168-175.
9. *Sundberg M. L., Sundberg C. A.* (2011). Intraverbal behavior and verbal conditional discriminations in typically developing children and children with autism. The Analysis of Verbal Behavior, 27, 23-43.

КАЧУРОВСКАЯ О. Б. Информационные технологии как средство формирования коммуникативного навыка детей с нарушениями психофизического развития.

В статье рассматривается проблема использования информационных технологий для детей с нарушениями психофизического развития. Проведен анализ опыта использования специального программного обеспечения в странах ближнего и дальнего зарубежья с точки зрения психолого-педагогических особенностей его использования. Определены основные приоритетные направления использования информационных технологий для обучения детей с нарушениями психофизического развития. Проанализированы особенности реализации информационно-коммуникационных технологий для детей с нарушениями развития. Подробно рассмотрен метод видеомоделирования и его виды, как эффективного средства развития коммуникативных, социальных, познавательных и игровых навыков. Отмечено, что современные технические устройства, позволяют проектировать принципиально новые педагогические технологии, способствующие активизации и эффективному функционированию компенсаторных механизмов, формированию и развитию речевой деятельности.

Ключевые слова: *информационные технологии, технические средства обучения, коммуникативные навыки, специальное программное обеспечение, коррекционное образование, видеомоделирование, психофизические нарушения, компьютерные технологии в специальном образовании.*

KACHUROVSKAYA O. B. Information technology as a means of communicative skills of children with mental and physical development.

The problem of the use of information technology for formation of communicative competence of children with mental and physical development. The analysis of the experience of using special software in countries near and far abroad in terms of psychological and pedagogical features of its use. The main prioritizing the use of information technology for teaching children with mental and physical development. The features of the implementation of ICT for children with disabilities. Video modeling considered in detail the method and its species, as an effective means of communication, social, cognitive and gaming skills. It is noted that modern technological devices that allow you to design innovative teaching technologies that contribute to the strengthening and effective functioning of compensatory mechanisms, formation and development of speech activity.

Keywords: *information technologies, technology training, communication skills, special software, correctional education, video modeling, psychological and physical abuse, computer technology in special education.*

УДК 811.161.26378.147

Кондратенко Н. Ю.

ЗАКОНОМІРНОСТІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ

У статті з'ясовано закономірності формування комунікативної компетентності майбутніх журналістів в умовах сучасної університетської освіти - постійна увага до матерії мови та її звукової системи, розуміння семантики мовних одиниць, здатність студентів опановувати норми літературної мови, оцінювати виражальні можливості мови; розвиток